

CAPVT III.

DE

IURE ET OBLIGATIONE CIVIUM
QUA TALIVM INTER SE.

§. I.

ESt inter subditos eo arctius vinculum, quod non tantum *sub vnus imperio* in vnum corpus coaluerint, sed *inter se* quoque societatem æqualem (y) constituant.

§. II. Hæc societas æqualis inter subditos an-

tam aliena est, vt merito verendum sit, *ne tandem populus ad impias libertinorum & de numine male sentientium opiniones vi nimia & magistratus seueritate adigatur, adempto religionis, quam probant, cultu, & inculcata eius, a qua abhorreant, profitende necessitate, vti nouerunt Protestantes Belgici anno 1556. in literis ad Dacem Parmeniem scriptis apud THUANVM hb. XL. p. 414.* Quantas calamitates sententia contraria peperit, docent nuptiæ Parisienses, varia gentium excidia, imprimis vero iudæorum miserimæ clades, vti omnibus notum est.

(y) Faciunt subditi vnum corpus cum imperante, & hæc tenus societas summe inæqualis est, & ex natura sua inæqualem obligationem & iura producit. Deinde inter se, non habito respectu ad imperantem, æqualem societatem colunt, id quod ex *genesis* rerum publ. earumque nexu conspicuum, & *hb. I. c. 2. P. Spec.* demonstratum est: antequam enim cœtus se vnus voluntati subiiciat, inter se nexu æquali coherere debet, qui nexus per imperium accedens non absorbetur, sed firmatur, constringitur, augetur.

ante imperium imbecillis fuit, sed vires suscipit ex imperio eidem accedente. (z)

§. III. Proinde imperium superueniens non sustulit *unionem illam æqualem* inter ciues, sed potius firmavit, (a) cum absque imperio illa conseruari haud potuerit.

§. IV. Et quidem manente eodem nexu, censetur adhuc eadem *societas* esse, quæ olim fuit, (b) licet mutatæ personæ sint.

§. V.

(z) Actum est supra de huiusmodi unionibus earumque defectibus, ex imbecillitate naturali deductis.

(a) De hoc itidem plenius actum supra c. 2. Patet exinde, quod *subditorum* inter se sit longe diuersa ratio, ac *extraneorum*, qui in eandem societatem civilem non sunt suscepti. His non æque ad defensionem obligantur, ac sibi met ipsis. Qui *λησπικη* exercuerunt, in alios, non in semet ipsos illam iure fundatam esse credere. Non possunt denegare iura conciuibus, quibus in communi fruuntur, bene extraneis, quibus cum talis peculiaris societas non est inita. Hinc quod ciues extraneis præferantur, habet rationem. Olim apud Romanos peregrini in totum a *communione iuris Romani* excludebantur, saluis iuribus naturalibus & Gentium. Nec profelyti iuris Hebræorum participes erant, quin omne commercium iudæis cum incircumcis erat interdictum, quo conciuem priuare non poterant. Hinc Antiochi amici Iudæos accusabant, *solos ex omnibus populis insociabiles esse extraneis, ita ut cæteros pro hostibus ducant, cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle.* In hoc tamen Iudæi leges nature minime obseruabant, cum per talem societatem peculiarem non tollatur vinculum humani generis.

(b) Ita ex his principiis philosophatur Ictus in l. 76. de iudic. l. 7. in f. quod cuiusque uni v. nom. id quod omnibus colle-

§. V. Cum vero subditi, vni imperio subiecti, non semper vno contineantur loco, hinc inde nascuntur plures subditorum *speciales societates*, (c) quæ inter se quoque separatas rationes habent.

§. VI. Et quia plerumque status subditorum diuersus est, diuersa quoque iura inter se quodammodo habent, (d) quatenus sta-

collegiis æqualibus commune est, consequenter quoque omnia iura, priuilegia & obligationes durant.

(c) Ab initio quidem singuli cœtus in vno loco collecti sum peculiarem imperantem habuere, sed mox vni plures subiecti sunt. Inde originem traxerunt *provinciae, vrbes, pagi, vici*, qui cœtus singuli inter se peculiarem constituunt *vniversitatem*, vti vocantur in iure R., & peculiaria iura inter se habent. Agunt inter se ad instar singulorum. Possident bona in commune, quin omnia, quæ de collegiis dicta sunt supra, his applicari possunt. Vnde respectu summi imperantis ad instar *privatorum* sunt, quod recte obseruarunt ICI Romani, qui ciuitates imperio Romano subiectas *privatorum* instar esse iudicarunt, vnde *iura reipublica propria* sibi vindicare nequeunt, sed tantum *iura collegiorum*. Sic ius fisci haud exercent, nec quæ priuilegia illi data sunt, sibi vindicant, quæ bona ad ciuitatem, pagum & vicum spectant, sunt in eius patrimonio, nec confundenda cum bonis reipublicæ, de quibus *c. ult. lib. 2.* actum est. Sunt tamen suo modo *publica*, quatenus imperanti plus iuris in illa competit, quam in singulorum patrimonium, cum eius inter sit, hæc bona vniversitatibus perpetuo conseruari & bene administrari. Plura sunt permittenda singulis in res proprias, quam vniversitati in res suas &c.

(d) Ciues quidem inter se in *statu* conueniunt, quod sint

subditi; quia tamen subiectionis dantur diuersi gradus, inde etiam maior libertas quibusdam in republica competere potest, quæ aliis denegatur, prout *cap. antec. dictum*. Interim hoc certum est, eo firmius coherere corpus ciuile, quo minus in æqualitate libertatis inter se differunt. Dat hæc ansam ad inuidiam, hæc discordiam operatur, & mutua odia alit, dum qui maiori libertate in republ. pollent, facile quoddam imperium in plebem sibi arrogant. Seruius Tullius apud DION. HALICARNASS. *lib. IV.* ait: *præcipue decreui ius ciuium æquare, ut omnes inter se pari & æquo iure in iudiciis certare possint.* Hoc ipsum, ut fieri solet, ægre tulerunt patricii; nam idem alibi ait: *communis omnium dolor est, quia ex legibus viuere assuescent, pari iure vobiscum disceptantes, nec quod iam faciunt, pauperibus tanquam mancipiis abutentes.* Vnde tot discordiæ in Rom. republica, quam ex patriciorum studio suppressendi plebem? quæ æquo iure cum illis frui volebat, quod in plurimis plebi denegabatur. Nata est inæqualitas subditorum ex vitio reipublicæ, & ita ex eodem vitio iura inæqualia orta sunt. Monuit iam suo tempore CICERO *lib. 1. de oratore p. 180. lit. e. sit ergo,* ait, *in iure ciuili finis hic legitima atque usitata in rebus causisque ciuium æqualitatis conseruatio.* Ast in omnibus rebus publicis fere euenit, ut qui vel diuitiis abundant, vel quibus simul reipublicæ administratio committi solet, ab aliis infimæ sortis subditis & iurium inæqualitate & conditione distinguantur. Sic Romulus populum vndeque collectum more iam vlitato statim diuisit in plebeios & patricios. Inter hos connumerabantur genere & virtute celebres & opibus abundantes, & penes quos simul erat reipublicæ administratio, ut ait DION HALICARN. *lib. 2.* Hæc distinctione facta statim quoque constituit, ut patricii sacra curarent, & magistratus gererent, & ius dicerent, & secum rempublicam administrarent, & urbana munia assidue obirent: plebei vero horum quidem negotiorum essent immunes, sed agros colerent, pecus alerent, & artes quæstiuosas exercerent. Eodem modo Theleus Athe-

status diuerfus hoc postulat, in cæteris æquali inter se iure fruuntur. (e)

§. VI. Ut ut vero iura priuatorum primario ad ius publicum vniuersiale non spectent, cum

Atheniensem republ. ita adornasse legitur apud FLV-TARCHVM in eius vita f. 11. aientem: *Primum discretum seorsim patricios, agricolas & opifices. Patricius curam sacrorum & magistratum ex ordine suo dandorum permisit ius, legumque disciplinam & interpretationem, quid ius fas esset. De cetero ciues adæquavit, quod dignitate patricii, utilitate agricolæ, artifices numero viderentur præcellere.* At vero hæc prima distinctio sicuti in aliis ciuitatibus, ita quoque in republica Romana perpetuas aluit lites. Ipse DION. HALICARN. cit. l. hoc non dissimulat de aliis ciuitatibus, dum aut humiliores a potentioribus contemnuntur, aut viles & egeni excellentioribus inuident. Atque ex hac diuersitate subditorum primo orta distinctio inter nobiles & ignobiles. Interim dum in huiusmodi diuersam conditionem subditi se coniectos vident, singuli sua sorte contenti sint, necesse est: est enim respublica quodammodo corpori humano similis. Virumque est compositum & constat ex multis partibus, quarum singulæ nec eandem vim habent nec vsus pares exhibent, nam in republica vnaqueque gens proprium aliquem reipubl. usum præbet, ut membra corpori. Alii enim agros colunt, alii pro ipsis pugnant cum hostibus, alii mercaturam exercentes multa commoda reip. ex mari afferunt, alii necessarias artes exercent. DION. HALICARNASS. lib. VII. Si igitur membra propter diuersa studia, conditionem, & iura inter se dissentire, & omnia vnum idemque munus & officium obire vellent, non posset non præsentem interitum sibi attrahere.

(e) Status diuerfus subditorum tantum quandam diuersitatem iurium inducit, quæ scilicet ex peculiari illo statu promanant; dantur præter ea alia iura infinita, quæ

cum subditi tantum eis inter se fruuntur, pleraque tamen ex *statu civili* diuersam fortuntur indolem, (f) & quodammodo alterantur, vt in hoc statu non eodem modo amplius exerceri possint, ac quidem in statu naturali.

§. VIII. Incipiam a *matrimonio* tanquam *seminario reipublicæ*, propter quod *reipublicæ* interest, vt *matrimonium sit constans*
&

nullum respectum ad statum peculiarem, quo distinguuntur, habent, in quibus æquali iure fruuntur Sic nobiles in contractibus & commerciis communibus non plus iuris sibi vindicare possunt, quam ignobiles &c.

(f) Extra statum civilem actiones singulorum ad propriam & peculiarem diriguntur utilitatem, quæ in statu civili ad reipubl. salutem & ordinem compositæ esse debent. Quod præclare Pericles apud THUCYDIDEM lib. II. n. 138. ita demonstrat: Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse ciuitatem, quæ tota recte se habet, quam si qua priuatis floreat utilitatibus, ipsa autem vniuersim laboret. Qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen euersa, pereat & ipse necesse est. Contra vero etiamsi quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis seruatur. Quare cum ciuitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non vniuersim ipsi consulere ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti ractura rei familiaris salutem proditis reipublicæ. Vnde propter statum civilem in iuribus subditorum priuatis quædam necessaria mutatio inducitur, quæ hic non prætereunda. Quæ vero vtrique statui communia sunt, omittenda sunt,

& bene ordinata societas, (g) nec promiscuæ cohabitationes tolerentur.

§. IX. Neque etiam ius naturæ præcise potestatem marito in vxorem concedit, (h) cum finis huius consuetudinis absque imperio huiusmodi obtineri possit; Ast in *ciuili statu* cum ordinata matrimonia esse debeant, hoc

sunt, quos limites HVBERTVS plane non obseruauit.

(g) Equidem *regulæ honestatis* id quoque in statu naturali docent; ast *ius naturæ* non præcise præcipit, hanc societatem debere esse *perpetuam*, & ita in statu naturali ad tempus hæc consuetudo contrahi potuisset. Ast in *statu ciuili* ordo reipublicæ aliud postulat, & quod in statu naturali regulæ honestatis exigunt, in ciuili quoque ratio ciuilis postulat, ne promiscui concubitus tolerentur, cum ex hac inordinata consuetudine non possit non ratio reipubl. periclitari. Vnde in omnibus rebus publ. matrimonia *ordinata* requiruntur, quæ constans & perpetuum vinculum postulant, saltem vt non facile dirumpatur. vid. DIONYS. HALICARNASS. lib. II.

(h) Hoc etiam agnoscit PVFENDORF. lib. 6. c. 1. §. 11. cum per se ex natura societatis conjugalis hoc imperium non fluat. Equidem HIBRONYMVS relatus in c. 1. C. 25. q. 5. ad ius naturæ prouocat, asserens, quod etiam *gentiles feminae uiris suis seruiant, communi lege naturæ.* & in c. 12. C. 33. q. 5. ait: *est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant feminae uiris, filii parentibus, quia nulla iustitia est, vt maior seruiat minori.* Ast vero nec ego nego, imperium hoc in naturali ratione fundatum esse, maxime in ciuitatibus, in quibus matrimonia potissimum ita instituenda, vt respubl. ciuibus repleatur, & familia quænis fortunæ bonis abundet, quo necessitatibus reipublicæ succurri possit, quem in finem in familiis

hoc ipsum vero sine aliquo imperio obtineri haud possit, marito illud, quod conuenientius est (i) concedi debuit.

§. X.

liis singulis imperium quoddam requiritur; Ast *extrationes has civiles* necessitatem naturalem non deprehendo, nec in statu naturali femina cogi potuit, vt mariti imperium subiret, quippe quæ sui iuris fuit. Dicunt, imperium hoc esse *ex iure diuino positiuo*, & iam obtinuisse ante conditas ciuitates *Gen. III, 16 1. Tim. II, 12. seqq.* Ast Deus tantum prædixit feminae *mala futura*, quæ subire necesse haberet, inter quæ etiam fore dicebat *subiectionem*, queis homines carere potuissent, si in statu integritatis mansissent. Paulus vero non loquitur de origine imperii maritalis, sed tantum prohibet, ne vxor marito imperet, si aliquod imperium adesse debeat, vti in statu civili requiritur, quin tunc potius conuenientius esse, ait, vt maritus imperet, vt in thesi dixi.

- (i) Etiam HOBBS *de ciue c. IX. §. 5.* inter statum naturalem & civilem distinguit, & imperium maritale huic recte adscribit. Cum itaque status civilis imperium aliquod in familia postulet, cui illud ex naturali ratione deferendum? masculo an feminae? Illi sine dubio, cum etiam per masculos integrum corpus reipubl. simul sustineatur, conseruetur & defendatur, vnde masculorum est, omnia ita domi instruere, quo reipubl. beneficit. Equidem *ARRIANVS 2. H. Alex. M. c. 7.* ait: *receptum solitumque in Asia iam inde a Semiramis, etiam feminas imperium in viros exercere, nec defunt exempla in Europa imperiorum muliebrum fat feliciter gestorum; ast de imperiis civilibus hic non loquor, & verotalia exempla irregularia sunt, nec inde argumentum vniuersale ad domesticam societatem inferri potest.*

(k) Vtri-

§. X. Exinde quoque quædam *prærogatiua imperii paterni* (k) in liberos nascitur.

§. XI. Porro in *statu civili* officia humanitatis non raro transeunt in necessitatem, si illa vsibus reipublicæ necessaria visa fuerint. Atque hinc (I) nascitur *necessitas suscipiendi tutelam* (l) impuberum, aliorumque, qui se ipsos regere non possunt.

§. XII.

(k) Vtrique parenti *ius natura* committit educationem infantis recens nati, & cum hæc absque imperio esse non possit, vtrique illud concedit, quatenus ad educationem necessarium est, & cum ad hanc tale imperium non sit necessarium, quod simul *ius vita & necis* in se contineat, dubito, an in statu naturali illud parentibus ex hoc imperio adscribi possit; interim si liberi hostilia quædam in parentes machinati fuissent, omnia in eos licita fuissent, quæ in hostem. Cum vero in *statu civili* intersit reipubl., liberos educari in spem patriæ, & pater in familia imperium habere debeat, etiam in ipsam uxorem, non potest non quoque prærogatiuam imperii habere in liberos præ liberorum matre. Quantum autem imperium esse debeat, determinat vt plurimum lex civilis.

(l) Suscipere educationem liberorum alienorum est *officium pietatis*, & *humanitatis*, & in statu naturali cuius liberum est, cogi autem ad hoc nemo potest, cum officia pietatis coactionem in hoc statu non recipiant, cum singulis hoc incumbat, & ita alter ab altero id ipsum iure perfecto exigere non possit. Ast in statu civili sicuti omnes subditi sunt in tutela reipubl., ita multo magis hi, qui maiori tutela indigent, quales impuberes alique, & hinc ICtus in l. 2. §. 1. *D. ne de stat. defuncti.* ad hanc rationem naturalem prouocat, aïens, quod impuberes sint in *tutela publica*. Cum itaque tutela harum personarum ad rempubl. spectet, ab imperante vero commo-

de

§. XII. Præterea (II.) *pauperes, languidi & debilitati* sunt alendi a republica, (m) & consequenter singuli ad hoc officium pietatis aliquid conferre debent.

§. XIII. In contractibus ineundis, (III.) quibus res inuicem permutantur, ratio reipublicæ postulat, vt pretia rerum non ex cuiusuis arbitrio, sed communi (n) determinantur.

§. XIV.

de expediri non possit, illam subditis recte imponit, ad exemplum ceterorum munerum publicorum, quo intuitu recte Romani tutelam dixerunt esse *munus publicum*, & ita imperans est *supremus tutor*, qui inhabiles ex officio remouet, & quos habiliores iudicat, substituit.

(m) Sunt hi eodem sensu in tutela publica, quo impuberes. Dare eleemosynas est res misericordiæ, sed in statu ciuili conuerti potest in necessitatem, si ditiores nimis obdurati sint. *Hæc benignitas*, ait CICERO lib. 2. de offic. reipubl. *utilis est, redimi e seruitute captos, locupletari tenuiores.* Apud Græcos lex erat: *mutilati in bello, publice aluntur.* PLUTARCH. in Solon. Nam vt in ARIST. 1. Polit. 10. aliquo modo est eius, qui ciuitati præest, & eius, qui rem domesticam administrat, etiam bonæ valetudinis suorum curam habere. De Thebanis AELIANVS lib. 2. c. 7. hæc refert: *lex hæc Thebanorum reuictissime & humanissime posita est, ne cui Thebanoliceat exponere infantem, neque in solitudinem abiicere, capitis supplicio constituto.* Verum si extrema mendicitate pater laboret, siue mas sit, siue femina infans, iubet lex, eum statim a materno partu ad magistratum cum ipsis fasciis afferre: qui acceptum alicui tradit leui pretio, cum quo pactum & conditiones intercedunt, bona fide infantem alat, & adultum serui vel seruæ loco habeat, sic vt pro mercede educationis operas eius accipiat.

(n) In statu naturali quilibet est rerum suarum arber, qui-

§. XIV. Non eadem quoque potestas de rebus suis disponendi (o) singulis permiffa est in ftatu ciuili, quæ obtinuit in ftatu naturali.

§. XV. Imo in genere omnia iura fubdi-
to-

quibet pretium rebus fuis ftatuere poteff, vt alter non poffit conqueri de læfione, cum res per fe pretium non habeant, fed ex hominum affectione confequantur. Aft in ftatu ciuili vniõ peculiaris inter fubditos poftulat, vt finguli fe accommodent ad iudicium maioris partis in republica, vt res fuas haud maioris æftiment, quam communiter æftimari folent. Quod maxime tunc attendendum, fi quis æftimationem rei vel damni inire, vel alias pretium petere debeat. Et hoc eft, quod vocant *iufum pretium*. Aft fi contrahentes ipfimet pretium definiuerint, maior & laxior adhuc eft libertas in pretio definiendo, modo dolus abfit, vt neuter facile de læfione conqueri poffit. Optime *SENECA lib. VI. de benef. c. 15.* *Quædam, inquit, pluris funt, quam venierunt, & ob hoc mihi aliquid extra pro illis, quamvis emta funt, debes. Primum quid intereft, quanti funt, cum de pretio inter ementem & vendentem conuenierit? Deinde non venit illud fuo pretio fed tuo. Pluris eft, inquit, quam venit. Sed pluris venire non potuit. Pretium autem cuiusque rei pro tempore eft. Cum bene ifta laudaueris, tanti funt, quanto pluris venire non poffunt. Præterea nihil venditori debet, qui bene emit. Conf. il-
luſtr. *THOMASIVS de acquit. cerebr. l. 2. C. de reſcind. vend. c. II. §. 29.**

(o) In ftatu ciuili obtinet regula: *expedit reipublicæ, ne quis re ſua male vtatur*; manet quidem adhuc quinis re- rum fuarum arbiter, fed non quoad vfum reipubl. no- cium. Inde olim apud Romanos profluxit ius decla- randi prodigos.

torum inter se sunt *saluti reipublicæ* subordinata, & imperantis dispositioni (p) subsunt.

§. XVI. Porro defensio sui ipsius iure naturæ singulis permessa est, tam in *naturali* quam *ciuili* statu; sed in hoc nemini tam laxum spatium (q) indulgetur, vti quidem in illo.

§. XVII

(p) Pacta, contractus, transactiones & quæuis alia negotia inter subditos possunt celebrari, & hætenus robur habent, quatenus ab imperante non reprobantur, ex ratione reipubl. Aiunt, *principem non posse tollere ius quæsitum subditorum.* Adde, *sine iusta causa.* Atque hæc semper supponitur, si ratio reipublicæ resistat pactis conuentis, de quo imperans vnice iudicat. In casu *publicæ inopiæ* creditores ius suum nimis acerbè & amare persequi nec possunt nec debent. Quædam imperans ad debitorum leuamen iuste remittit, imo ad aliud tempus suspendit exactiones debitorum. Inde nata sunt rescripta *moratoria.* Ad seditionem in republica Romana sedandam senatus plebi debita remittere debuit. SVETONIVS *lib. I. c. 49.* refert, Iulium Cæsarem dictatorem tulisse legem occasione belli ciuilibus, per quod multi ciues ad incitas erant redacti, vt creditoribus satisfacerent, æstimatione possessionum, quantæ illæ ante bellum erant comparatæ, sœnus vero omne in vniuersum remitteretur, numerato de sorte deducto. Qua ratione quarta fere pars deperibat. Similis lex lata fuit, dicta Licinia apud LIVIVM *lib. VI. c. 38.* Eodem modo & iuramenta subditorum relaxare imperans potest, vt non habeant effectum ciuilem agendi, GROTIUS *lib. II. c. 13. §. 20.* Generatim CICERO *lib. II. de LL.* huc respicit: *Respubl. nomen vniuersæ ciuitatis est, pro qua mori, & totos nos dare, & omnia nostra ponere & consecrare debemus.*

(q) In statu naturali qui se hostem mihi profitetur, & rupto *foedere humani generis*, vt FLORVS de latronibus loqui-

§. XVII. Et denique libertas subditorum in quibuscunque negotiis restricta (r) est ad salutem reipublicæ, quæ illimitata est in statu naturali.

C A P V T IV.

DE

IURIBUS SUBDITORUM VACANTE IMPERIO.

§. I.

QUO magis iura subditorum, *stante imperio*, intuitu regiminis publici quiescunt; ita, *eo vacante*, eo plenius sese exerunt, cum deficiat illud vinculum, (f) quo antea constringebantur.

§. II.

loquitur, quævis mala mihi intentat, non tantum *illatam* repellere, sed etiam *imminentem* præoccupare fas est. Sed in statu *ciuili* defensio quasi in puncto consistit, si iudicis copia deficiat, adeoque eius auxilio utendum est, si tamen vis e longinquo immineat, & tantum priuata vindicta licita est, si quis aliter se suamque vitam defendere nequit. Porro in statu naturali non tantum *præsentem* vim depellere, sed etiam in *futurum* mihi securitatem procurare possum, & ita defensio non ceniatur finita, si vel maxime vis præsens feliciter fracta & depulsa sit; ast in statu ciuili securitas in futurum non a vindicta priuata, sed a magistratus ope & autoritate est petenda &c. vid. *PFENDORFF. lib. II. de iure nat. & gent. c. 5. §. 3. seqq.*

(r) De hac restrictione aliquoties supra iam actum est, vt non necesse sit, illud denuo hic repetere.

(f) Per imperium in vnum vel plures collatum desinant velle singuli intuitu eorum, quæ ad summa rerum spectant,